

КОМП'ЮТЕРНІ ЗАСОБИ, МЕРЕЖІ ТА СИСТЕМИ

*O. Palagin, V. Velychko,
K. Malakhov, O. Shchurov*

PERSONAL RESEARCH INFORMATION SYSTEM. ABOUT DEVELOPING THE METHODS FOR SEARCHING PATENT ANALOGS OF INVENTION

The article describes information model and the method for searching patent analogs for Personal Research Information System.

Key words: research information system, composite web service, atomic web service, microservice, patent.

Рассмотрены информационная модель АРМ и метод поиска аналогов изобретения среди патентной документации в произвольной предметной области.

Ключевые слова: автоматизированное рабочее место, композитный веб-сервис, атомарный веб-сервис, микросервис, патент.

Розглянуто інформаційну модель АРМ та метод пошуку аналогів винаходу серед існуючої патентної документації у довільній предметній галузі.

Ключові слова: автоматизоване робоче місце, композитний веб-сервіс, атомарний веб-сервіс, мікросервіс, патент.

© О.В. Палагін, В.Ю. Величко,
К.С. Малахов, О.С. Щуров,
2017

УДК 004.8

О.В. ПАЛАГІН, В.Ю. ВЕЛИЧКО,
К.С. МАЛАХОВ, О.С. ЩУРОВ

АВТОМАТИЗОВАНЕ РОБОЧЕ МІСЦЕ НАУКОВОГО ДОСЛІДНИКА. ДО ПИТАННЯ РОЗРОБКИ МЕТОДІВ ПОШУКУ АНАЛОГІВ ПАТЕНТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ВІНАХОДУ

Вступ. Створення засобів інформаційно-технологічної підтримки наукової діяльності людини, зокрема наукових досліджень, завжди було і є одним із центральних напрямків розвитку інформатики. Головними особливостями сучасного моменту розвитку наукових досліджень є трансдисциплінарний підхід і глибока інтелектуалізація всіх етапів життєвого циклу постановки і вирішення фундаментальних та прикладних наукових проблем. Крім завдань інфраструктурної підтримки наукових досліджень тут на перший план виходять завдання їхнього методологічного супроводу й забезпечення процесів і інтеграції, конвергенції, уніфікованого представлення трансдисциплінарних знань і операцій над ними. Істотну роль, при цьому, відіграє системологічна підготовка навичок і розширення діапазону світогляду наукових дослідників з метою забезпечення двосюдності концепцій поглиблення знань у конкретній предметній області, з одного боку, і розширення проблеми, виходячи з реальності єдності світу й необхідності формування єдиної системи знань про світ, – з іншого.

Сучасні інформаційні системи підтримки наукових досліджень побудовані за принципами систем обробки даних та створення прикладних програмних систем для виконання окремих функцій (пошуку інформації, проектування різних виробів, проведення віртуальних експериментів, виконання математичних обчислень тощо) або для деякої

конкретної предметної області (підтримка проведення досліджень у фізиці, хімії, медицині, біології і т. п.). Наслідком цього є низька продуктивність професійної праці вчених і, в остаточному підсумку, недостатня ефективність виконання кожної із науково-технічних програм та відсутність синергетичного ефекту від галузевих наукових досліджень. Для підвищення ефективності науково-технічної діяльності за проектами “Програми інформатизації НАН України на 2015–2019 роки” [1] спроектований та програмно реалізований експериментальний макет комплексної знання-орієнтованої системи інформаційно-технологічної підтримки наукової діяльності – “Автоматизоване робоче місце наукового дослідника” (АРМ) [2]. АРМ побудована згідно загальних принципів розробки систем такого класу [3] (модульність, сервіс-орієнтована архітектура (а саме її варіант – мікро-сервісна архітектура [4, 5]), кроссплатформеність, використання хмарних обчислень (англ. *cloud computing*, *CC*), розробка програмного забезпечення за шаблоном Модель-Вигляд-Контролер (англ. *Model-View-Controller*, *MVC*), взаємодія між компонентами системи на основі JSON-моделі (англ. *JavaScript Object Notation*, *JSON*) даних та архітектурного стилю взаємодії компонентів розподіленого програмного забезпечення “передача репрезентативного стану” (англ. *Representational State Transfer*, *REST*), зберігання даних на основі абстракції схожища даних).

Важлива форма науково-технічної творчості – це винахідницька діяльність. Інтелектуальна підтримка основних етапів життєвого циклу підготовки пакету заявочних документів на патентування винаходів в Україні, зокрема етапу пошуку аналогів винаходу серед існуючої патентної документації, є однією з центральних функцій АРМ. В основній частині роботи розглянемо узагальнену інформаційну модель АРМ, множину атомарних веб-сервісів АРМ та синтезованих ними множин функцій, розроблений метод пошуку аналогів винаходу серед існуючої патентної документації у довільній предметній галузі Міжнародної патентної класифікації (МПК) [6] та елементи його реалізації в рамках експериментального макету АРМ.

Основна частина. *Узагальнена інформаційна модель АРМ* представляється у вигляді трикомпонентного кортежу композитного веб-сервісу (англ. *Composite Web Service*, *CWS*) з використанням формалізму наведеного в [7]:

$$CWS = \langle AWS, \{crd\}, F \rangle,$$

де

CWS – композитний веб-сервіс АРМ,

$AWS = \{aws_i \mid i = \overline{1, m}\}_{m \in N}$ – множина атомарних веб-сервісів (англ. *Atomic*

Web Service, AWS) доступних для використання,

crd – компонент-координатор елементів AWS ,

$F = AWS: \{C_j \mid j = \overline{1, n}\}_{n \in N}$ – множина функцій, кожна функція є результа-

том координування та взаємодії елементів AWS ,

$C_j \subseteq AWS, C_j = \{aws_k | k \geq 1, k \leq m\}_{k \in N}$ – підмножина атомарних веб-сервісів необхідна для реалізації j -ої функції CWS .

Множина атомарних веб-сервісів AWS APM. На теперішньому етапі розробки програмного забезпечення АРМ множина AWS складається з наступних атомарних веб-сервісів (які представляють собою мікросервіси (МкС), що дозволяє використовувати їх як самостійне програмне забезпечення відокремлене від АРМ, так і як його компоненти) aws :

aws_1 – МкС екстракту тексту з оригіналів текстових документів формату pdf та його представлення у стандартному текстовому форматі plain/text (надалі тексту);

aws_2 – МкС екстракту тексту з оригіналів текстових документів формату doc/docx;

aws_3 – МкС визначення мови тексту;

aws_4 – МкС автоматичного реферування тексту для української мови;

aws_5 – МкС конвертації кодування тексту з UTF-8 у WIN-1251;

aws_6 – МкС автоматичного визначення назви, авторів та кількості сторінок для документу формату pdf;

aws_7 – МкС автоматичного визначення ключових слів тексту для української мови;

aws_8 – МкС автоматичного розбиття тексту на речення для української мови;

aws_9 – МкС автоматичного розбиття тексту на слова (англ. *Token*) – лематизовані словоформи та їх розмітку частинами мови (англ. *Part-of-speech tagging, PoS tagging*) для української мови;

aws_{10} – МкС автоматичного розбиття тексту на слова – не лематизовані словоформи для української мови;

aws_{11} – МкС автоматичного розбиття тексту на композиціональні терміни – композиціональна лінгвістична обробка тексту (англ. *Compositional Language Pre-processing, CLP*) – багатослівні й однослівні терміни, їх розмітку частинами мови, формування масиву з цих термінів для української мови;

aws_{12} – МкС автоматичного видалення стоп-слів (слова, які не несуть смислового навантаження) з тексту;

aws_{13} – МкС лематизації слів для української мови;

aws_{14} – МкС автоматичного синтаксичного аналізу речень на основі SyntaxNet/DRAGNN: Neural Models of Syntax [8, 9];

aws₁₅ – МкС пошуку наукових публікацій у зовнішніх бібліографічних базах даних, зокрема, Google Scholar (інтелектуальний агент автоматизованого пошуку наукових публікацій [10]);

aws₁₆ – МкС індексації та розмітки текстів для повнотекстового пошуку;

aws₁₇ – МкС документо-орієнтованої системи керування базами даних MongoDB (зберігання оригіналів текстових документів та текстів, онтологічних структур, онтологій, опрацьованих текстів у вигляді JSON-документів, нейронних мовних векторних моделей (МВМ));

aws₁₈ – МкС онтологічної репрезентації текстів (графічний редактор маніпулювання онтологіями та онтологічними структурами – ІТ-платформа онтологічних інформаційно-аналітичних експертних систем ТОДОС);

aws₁₉ – МкС “КОНФОР” (вирішення задач виділення закономірностей, класифікації, генерації таксономії, діагностики та прогнозування);

aws₂₀ – МкС “КОНСПЕКТ” (графічний інтерфейс користувача (ГІК) для управління поверхневим синтактико-семантичним аналізом природно-мовних текстів, композиційною лінгвістичною обробкою текстів, виділення термінів і контекстів та формування їх у класи);

aws₂₁ – МкС опрацювання МВМ колекцій відкритих даних (англ. *Open Data Collections, ODC*) – обчислення семантичної близькості однослівних та багатослівних термінів у рамках обраної МВМ, обчислення семантичних асоціатів для однослівних та багатослівних термінів у рамках обраної МВМ, обчислення центру лексичного кластера набору однослівних та багатослівних термінів в рамках обраної МВМ, обчислення семантичної близькості між двома наборами однослівних та багатослівних термінів в рамках обраної МВМ;

aws₂₂ – МкС ГІК персоніфікованої онтологічної бази знань публікацій наукового дослідника [3];

aws₂₃ – МкС генерації та заповнення шаблонів документів, що дозволяють формувати вхідний потік документів, який надходить від заявника стосовно заявки на об’єкти інтелектуальної власності;

aws₂₄ – додаткові зовнішні веб-сервіси, мікросервіси, програмне забезпечення;

Координування та взаємодію елементів **AWS** забезпечує компонент-координатор – **crd**, реалізований у вигляді зворотного проксі-сервера (reverse проху) задач та загального ГІК веб-застосунку АРМ (вибір та керування режимами роботи і функціями АРМ). Зворотній проксі-сервер задач також використовується для балансування мережного навантаження між декількома серверами (нодами) та розподілення задач між відповідними RESTful веб-API (англ. *Web application programming interface, Web API*).

Множина функцій F АРМ. Функціональне наповнення АРМ представляється наступним набором синтезованих з множини **AWS** функцій:

$$F = AWS : \{C_1, C_2, C_3, C_4, C_5, C_6, C_7\},$$

де

C_1 – функція автоматизованої побудови прикладних онтологій у довільній предметній області [11, 12]:

$$C_1 = \{aws_1 \dots aws_3, aws_5, aws_6, aws_8, aws_9, aws_{11}, aws_{12}, aws_{14}, aws_{16} \dots aws_{20}\}.$$

C_2 – функція дослідного проектування наукових публікацій у довільній предметній області [3]:

$$C_2 = \{aws_1 \dots aws_9, aws_{11} \dots aws_{13}, aws_{15} \dots aws_{18}, aws_{22}, aws_{24}\}.$$

C_3 – функція персоніфікованого онтологічного опрацювання наукових публікацій [3]:

$$C_3 = \{aws_1 \dots aws_9, aws_{11} \dots aws_{13}, aws_{15} \dots aws_{18}, aws_{22}\}.$$

C_4 – функція автоматизованої композиціональної лінгвістичної обробки текстів для побудови MBM (дистрибутивної репрезентації текстів):

$$C_4 = \{aws_1 \dots aws_3, aws_5, aws_8 \dots aws_{12}, aws_{20}, aws_{24}\}.$$

C_5 – функція дистрибутивно семантичного аналізу колекцій відкритих даних представлених у вигляді текстових документів у довільних предметних областях або в певній предметній області:

$$C_5 = \{aws_{21}, aws_{24}\}.$$

C_6 – функція автоматичного синтаксичного аналізу речень:

$$C_6 = \{aws_1 \dots aws_3, aws_8, aws_{14}, aws_{20}, aws_{24}\}.$$

C_7 – функція підготовки пакету заявочних документів на патентування винаходів в Україні:

$$C_7 = \{aws_1 \dots aws_3, aws_{21}, aws_{23}, aws_{24}\}.$$

Метод пошуку аналогів винаходу серед існуючої патентної документації та елементи їх реалізації у рамках АРМ.

В рамках програми інформатизації НАН України на 2017 рік за проектом “Розробка елементів технології інформаційно-онтологічної підтримки науково-технічної творчості” Інституті кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України розроблено методи пошуку аналогів винаходу серед існуючої патентної документації, на основі композиціонального дистрибутивно-семантичного аналізу відкритих даних, представлених у вигляді текстових документів форматів pdf, doc та docx, що має назву – метод персоніфікованого пошуку семантично близьких патентів.

Представимо розроблений метод у вигляді діаграми діяльності (англ. *activity diagram*) уніфікованої мови моделювання (англ. *Unified Modeling Language*, UML), яка відображає потік робіт (англ. *Workflow*) та систематизовану сукупність дій, які вирішують задачу пошуку аналогів винаходу серед існуючої патентної документації у довільній предметній галузі МПК.

Діаграма діяльності методу персоніфікованого пошуку семантично близьких патентів показана на рисунку. Одними з центральних етапів та дій потоку робіт зазначеного методу слід особливо підкреслити:

- етап композиціональної лінгвістичної обробки завантаженої патентної документації (на цьому етапі документація представлена у вигляді plain/text). Цей етап є підготовчим кроком перед формуванням так званого “Нормалізованого лінгвістичного корпусу текстів” (НКТ) на основі якого навчається нейронна МВМ. Він забезпечує якість НКТ, що в свою чергу впливає на якість навченої нейронної МВМ і дозволяє отримати більш високу точність при обчисленні косинусної близькості патентної документації. Композиціональна лінгвістична обробка патентної документації включає: розбиття тексту патенту на речення; екстракт термінів з тексту патенту (в тому числі формування композиціональних термінів), розмітка частинами мови лексем та композицій лексем з тексту патенту, вилучення стоп-слів або шумових слів з тексту патенту (слів, які не несуть смислового навантаження в тексті, зокрема прийменники, суфікси, дієприкметники, вигуки, цифри тощо), індексація та розмітка тексту патенту для повнотекстового пошуку та збереження онтологічних даних та знань у персоніфікованій базі даних АРМ;

- етап композиціональної лінгвістичної обробки нової патентної документації. Цей етап є підготовчим кроком нового патенту до порівняння з існуючими патентами в рамках нейронної МВМ та включає екстракт термінів з тексту патенту (в тому числі формування композиціональних термінів), розмітка частинами мови лексем та композицій лексем з тексту патенту, індексація та розмітка тексту патенту для повнотекстового пошуку та збереження онтологічних даних і знань у персоніфікованій базі даних АРМ;

- етап навчання нейронної МВМ. На цьому етапі з використанням вільного програмного інструментарію дистрибутивного аналізу текстів: word2vec [13], fasttext [14] та програмної бібліотеки для досліджень в області обробки природньої мови (англ. *Natural language processing, NLP*) та векторного моделювання (англ. *Vector space model*) gensim [15], яка включає API для роботи з алгоритмами word2vec, fasttext та інші, виконується навчання нейронної МВМ;

- етап ініціалізації навченої нейронної МВМ. На цьому етапі навчена нейронна МВМ проходить процедуру ініціалізації на окремому сервері зі спеціалізованим програмним забезпеченням (включаючи програмну бібліотеку gensim), яке адаптоване для використання архітектурного стилю REST;

- етап обчислення коефіцієнту косинусної близькості (семантичної схожості) між масивами термінів нового та існуючих патентів. Обчислення здійснюється використовуючи API програмної бібліотеки genism, а саме, функція `n_similarity(ws1, ws2)` з пакету `models.keyedvectors`.

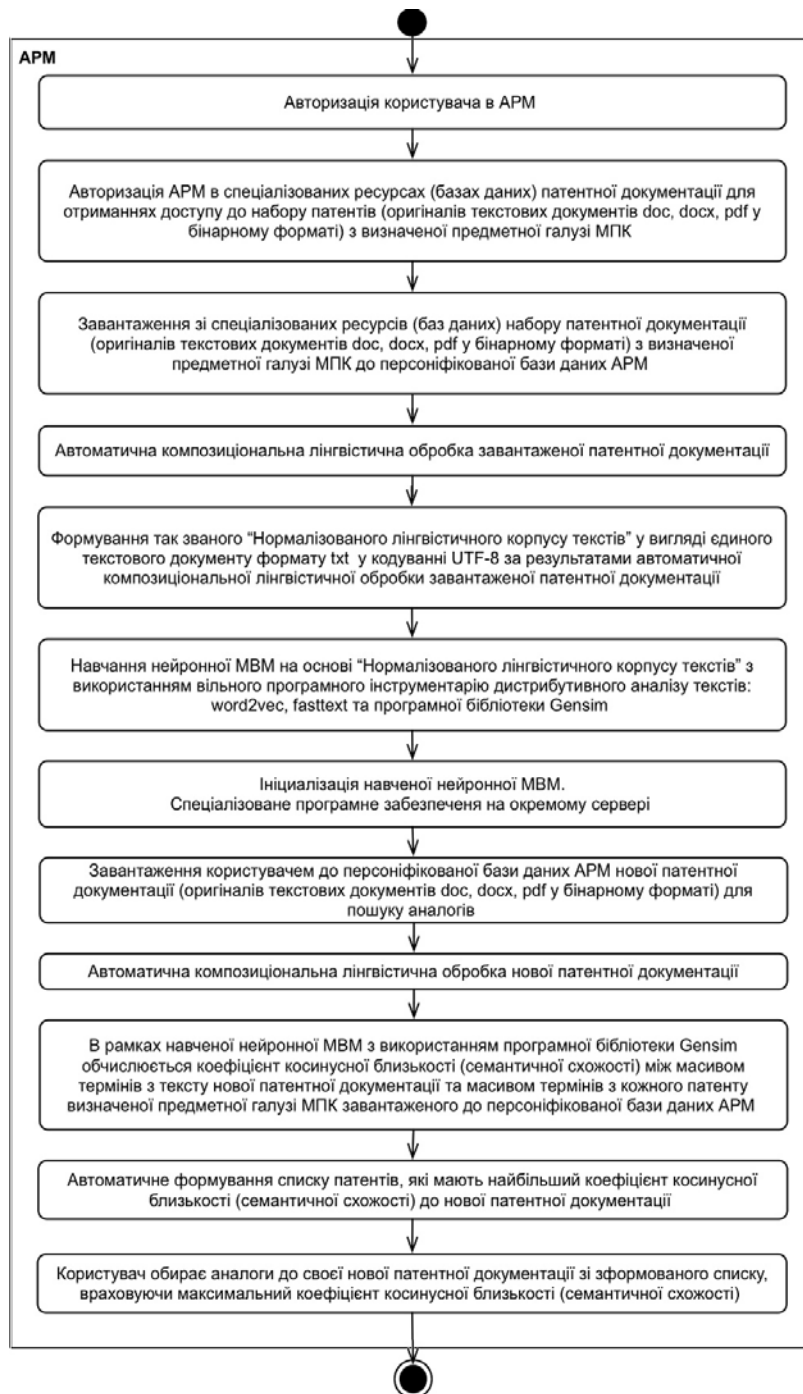

РИСУНОК. Діаграма діяльності методу персоналізованого пошуку семантично близьких патентів

На основі обчислення коефіцієнту косинусної близькості (семантичної схожості) формується фінальний список патентів, які є найближчими аналогами до нового патенту. Коефіцієнт косинусної близькості (семантичної схожості) патентів може приймати значення в проміжку $[-1 \dots 1]$. Якщо коефіцієнт косинусної близькості (семантичної схожості) патентів приймає значення в проміжку $[-1 \dots 0,5]$ – це свідчить про відсутність схожих контекстів (англ. *word embeddings*) та найменшу семантичну близькість патентів. Якщо коефіцієнт косинусної близькості (семантичної схожості) патентів приймає значення в проміжку $[0,5 \dots 1]$ – це свідчить про наявність схожих контекстів та більшу семантичну близькість патентів. Чим більше коефіцієнт косинусної близькості (семантичної схожості) наближається до 1, тим більша семантична близькість документів та більше схожих контекстів у патентах. Нормалізований лінгвістичний корпус текстів, нейронна мовна векторна модель та нова патентна документація є персоніфікованою для кожного користувача АРМ.

Висновки. В роботі розглянуто узагальнену інформаційну модель АРМ, множину атомарних веб-сервісів АРМ та синтезованих ними множин функцій, метод пошуку аналогів винаходу серед існуючої патентної документації у довільній предметній галузі МПК та елементи його реалізації на основі композиційного дистрибутивно-семантичного аналізу відкритих даних у рамках експериментального макету АРМ. Розроблений експериментальний макет АРМ (у вигляді композитного веб-сервісу) значно підвищує ефективність роботи наукового дослідника в такій важливій формі науково-технічної творчості, як винахідницька діяльність, зокрема підготовку пакету заявочних документів на патентування винаходів в Україні. В подальшій роботі планується провести дослідження в області автоматизованого синтезу композитних веб-сервісів у залежності від поставленої задачі у вигляді алгоритму її виконання та вирішення, а також розробити та впровадити на основі АРМ комплексний підхід до автоматизованого синтезу композитних веб-сервісів.

1. Концептуальні положення розвитку програми інформатизації НАН України на 2015–2019 роки [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nas.gov.ua/legaltexts/DocPublic/P-150225-38-1.pdf>. 19.09.2017. Загол. з екрану.
2. Автоматизоване робоче місце наукового дослідника [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://icycluster.org.ua:34145/>. 03.11.2017. Загол. з екрану.
3. Палагін О.В. Проектування та програмна реалізація підсистеми створення та використання онтологічної бази знань публікацій наукового дослідника. Палагін О.В., Малахов К.С., Величко В.Ю., Щуров О.С. *Проблеми програмування*. Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України. 2017. № 2. С. 72–81.
4. Microservice Architecture [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://microservices.io/>. 03.11.2017. Загол. з екрану.
5. Малахов К.С. Микросервисная архитектура как основа для построения сервис-ориентированных информационных систем. Материалы XIX международного молодежного форума «Радиоэлектроника и молодежь в XXI веке». Харьков, 20 – 22 апреля 2015 г., том 9. Международная конференция «Управление знаниями и конкурентная разведка». С. 32–33.

6. Міжнародна патентна класифікація. Повний текст (2017.01) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: \www/ URL: <http://base.uipv.org/mpk2009/index.html?level=c&version=2>. 03.11.2017. Загол. з екрану.
7. Шкарупило В.В. Концептуальная модель процесса автоматизированного синтеза композитных веб-сервисов. Шкарупило В.В., Кудерметов Р.К., Паромова Т.А. Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Інформатика, кібернетика та обчислювальна техніка. Донецьк: ДонНТУ, 2012. № 15 (203). С. 231–238.
8. SyntaxNet: Neural Models of Syntax [Електронний ресурс]. – Режим доступу: \www/ URL: <https://github.com/tensorflow/models/tree/master/research/syntaxnet>. 03.11.2017. Загол. з екрану.
9. Syntaxnet Rest API [Електронний ресурс]. Режим доступу: \www/ URL: <https://github.com/ljm625/syntaxnet-rest-api>. 03.11.2017. Загол. з екрану.
10. Величко В.Ю., Малахов К.С., Щуров А.С. Информационная модель интеллектуального агента автоматизированного поиска научных работ. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції обчислювальний інтелект (результати, проблеми, перспективи) 16–18 травня 2017 р. Україна, Київ. С. 105–106.
11. Палагин А.В., Петренко Н.Г., Малахов К.С. Методика проектирования онтологии предметной области. *Комп'ютерні засоби, мережі та системи*. Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України. 2011. № 10. С. 5–12.
12. Палагин А.В. Онтологические методы и средства обработки предметных знаний / Палагин А.В., Кривый С.Л., Петренко Н.Г. [монография] Луганск: изд-во ВНУ им. В. Даля, 2012. 323 с.
13. word2vec Tool for computing continuous distributed representations of words [Електронний ресурс]. Режим доступу: \www/ URL: <https://code.google.com/archive/p/word2vec/>. 03.11.2017. Загол. з екрану.
14. fastText Library for efficient text classification and representation learning [Електронний ресурс]. Режим доступу: \www/ URL: <https://fasttext.cc/>. 03.11.2017. Загол. з екрану.
15. genism topic modelling for humans [Електронний ресурс]. Режим доступу: \www/ URL: <https://radimrehurek.com/gensim/>. 03.11.2017. Загол. з екрану.

Одержано 10.11.2017